

**ญี่ปุ่นกับการพัฒนาประเทศ:
มองผ่านมิติทางประวัติศาสตร์ระยะยาว ***
**Japan and the Development of the Country:
Through the Long-term Historical Approach**

นนท์ น้ำประทานสุข, และ วินิจ ผาเจริญ
Non Naprathansuk, and Winit Phachareun
วิทยาลัยบริหารศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้
School of Administrative Studies, Maejo University
Corresponding Author, E-mail: winit.phacharuen@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาหาปัจจัยการพัฒนาประเทศของญี่ปุ่นโดยใช้แนวคิดทางประวัติศาสตร์ระยะยาวมาเป็นกรอบในการศึกษา ซึ่งเป็นการศึกษาเชิงเอกสาร หนังสือ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากนั้นนำผลการศึกษามาวิเคราะห์ด้วยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์ ผลการศึกษาพบว่า การพัฒนาประเทศญี่ปุ่นมาจากปัจจัยภายนอกที่ประกอบไปด้วย 1) การเปลี่ยนแปลงทางด้านองค์ความรู้จากทางตะวันตกที่ผ่านเข้ามาจากพ่อค้าชาวเนเธอร์แลนด์ ชาวจีนและทูตจากเกาหลีในสมัยโชกุนโตกุกาวะ 2) การบีบบังคับให้ญี่ปุ่นเปิดประเทศจากสหรัฐอเมริกาในปีค.ศ. 1853 และปัจจัยภายในที่ญี่ปุ่นต้องการยกระดับประเทศให้ทัดเทียมประเทศตะวันตก ซึ่งเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาประเทศญี่ปุ่นอย่างก้าวกระโดด โดยนำมาสู่การเปลี่ยนแปลงระบบการปกครอง การศึกษา กฎหมาย รวมไปถึงระบบสังคมและอุตสาหกรรมสมัยใหม่

* ได้รับบทความ: 8 มีนาคม 2565; แก้ไขบทความ: 9 มิถุนายน 2565; ตอรับตีพิมพ์: 13 มิถุนายน 2565

Received: March 8, 2022; Revised: June 9, 2022; Accepted: June 13, 2022

คำสำคัญ: การพัฒนา; ประวัติศาสตร์ญี่ปุ่น

Abstract

This article aimed to study the factors of Japanese country's development by using long-term historical approach as a framework for study. It studied from documents, books, and related research. Then the results of the study were analyzed by descriptive analysis method. The results of the study revealed that Japan's development was driven by external factors, including 1) the changing in knowledge from the west through the arrival of Dutch traders, Chinese, and Korean ambassadors during the Tokugawa Shogunate 2) the Japanese coercion of opening the country from the United States in AD 1853. The internal factors that Japan wants to raise the country to be equal to the western countries which is a factor that affect the development of Japan. This led to a change in governance, education, law, as well as social systems and modern industrial.

Keywords: development; Japanese history

1. บทนำ

ประเทศญี่ปุ่น ถือได้ว่าเป็นหนึ่งในบรรดาประเทศเอเชียอันดับต้น ๆ ที่มีอัตราการคอร์รัปชันที่ต่ำมาก Transparency International ได้เปิดเผย ดัชนีชี้ภาพลักษณ์คอร์รัปชันโลก ประจำปี พ.ศ. 2559 โดยระบุว่า ญี่ปุ่นรั้งอันดับที่ 20 ของประเทศปลอดคอร์รัปชัน ประจำปี พ.ศ. 2559 จากประเทศและดินแดนทั้งหมด 168 แห่ง (Transparency International Corruption Perception Index, 2016) หากแต่มีอัตราการต่อต้านการทุจริตค่อนข้างสูง และเป็นชาติเดียวของชาวเอเชียที่สามารถเข้าร่วมกลุ่ม G7 หรือ Group of Seven (Zachary Laub and James McBride, 2017) ซึ่งเป็นประเทศที่มีเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมชั้นนำของโลก หากแต่ในอดีตญี่ปุ่นเคยเป็นประเทศที่โดดเดี่ยว ไม่สนใจโลกภายนอก การปิดประเทศในปี ค.ศ. 1633 ซึ่งมีส่งผลต่อการ

เปลี่ยนแปลงในสังคม เศรษฐกิจและการเมืองซึ่งก่อให้เกิดวัฒนธรรมรูปแบบเฉพาะของชนญี่ปุ่นขึ้นมา จนกระทั่งประเทศสหรัฐอเมริกาบุกเรือเข้ามาบีบบังคับให้ญี่ปุ่นเปิดประเทศและนั่นคือจุดเปลี่ยนที่ทำให้ญี่ปุ่นสามารถพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าและสามารถก้าวขึ้นมาเป็นประเทศมหาอำนาจในทางเศรษฐกิจและทางทหาร แม้ว่าในเวลาต่อมาญี่ปุ่นจะแพ้สงครามโลกครั้งที่ 2 อย่างไรก็ตามญี่ปุ่นก็สามารถพลิกฟื้นตัวเองขึ้นมาเป็นอำนาจโดยเฉพาะทางด้านเศรษฐกิจ เทคโนโลยี ตลอดจนความมั่งคั่งที่คนทั่วโลกยอมรับและการสร้างชาติที่เข้มแข็งตามแนวทาง “บูชิโด” ซึ่งเป็นพื้นฐานของชนชั้นซามูไรของญี่ปุ่นที่ประกอบไปด้วย หลักความยุติธรรมความจริงใจ ความซื่อสัตย์สุจริตและการควบคุมตนเอง โดยเฉพาะหลักความยุติธรรม ถือเป็นหลักสำคัญของแนวคิดชนชั้นซามูไร จากพื้นฐานความเชื่อนี้ ชาวญี่ปุ่นได้มีการนำหลักการนี้ไปปรับใช้และนำมาสู่ในสังคม โดยเฉพาะในกลุ่มนักธุรกิจ ด้วยเหตุนี้เองพัฒนาการทางด้านประวัติศาสตร์ของญี่ปุ่นจึงเป็นกุญแจสำคัญที่จะทำให้เราสามารถเข้าใจมูลเหตุแห่งปัจจัยที่ทำให้การพัฒนาประเทศของญี่ปุ่นประสบความสำเร็จได้เป็นอย่างดี โดยอาศัยกรอบการมองประวัติศาสตร์ระยะยาว (Long term History Approach) ประวัติศาสตร์ระยะยาว (Long-term history) เป็นแนวคิดทางประวัติศาสตร์ที่เน้นการศึกษา ประวัติศาสตร์ในช่วงระยะเวลาที่ยาวนานเพื่อทำความเข้าใจพัฒนาการหรือความเปลี่ยนแปลงของมนุษย์และ สังคม ตลอดจนความสัมพันธ์ในระดับที่ลึกซึ้งระหว่างมนุษย์และสังคมกับบริบทแวดล้อมต่าง ๆ เช่น เศรษฐกิจ หรือสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ถึงจะเห็นถึงแนวโน้มและภาพรวมทั้งหมด ดังนั้นโครงสร้างของบทความนี้จึงประกอบไปด้วยการมองพัฒนาการประวัติศาสตร์ของญี่ปุ่น โดยแบ่งออกเป็น 4 ช่วงดังนี้ 1) ญี่ปุ่นก่อนการปฏิรูปประเทศ 2) การปฏิรูปประเทศญี่ปุ่น 3) ญี่ปุ่นหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 และ 4) ญี่ปุ่นในปัจจุบัน เพื่อให้เห็นภาพละปัจจัยในแต่ละยุคสมัย ที่ร้อยรัดกันและก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อการพัฒนาประเทศญี่ปุ่น

2. ญี่ปุ่นก่อนการปฏิรูปประเทศ

ญี่ปุ่นเป็นประเทศหมู่เกาะในภูมิภาคเอเชียตะวันออก ตั้งอยู่ในมหาสมุทรแปซิฟิกทางตะวันตกติดกับคาบสมุทรเกาหลี และสาธารณประชาชนจีน โดยมีทะเลญี่ปุ่นกั้น ส่วนทิศเหนือติดกับประเทศรัสเซียมีทะเลโอค็อตสค์เป็นเส้นแบ่งแดน ส่วนทางตอนใต้ติดกับประเทศไต้หวัน นอกจากนี้ญี่ปุ่นมีลักษณะทางภูมิประเทศที่เป็นหมู่เกาะซึ่งประกอบไปด้วยหมู่เกาะน้อยใหญ่ประมาณ 7,000 เกาะ โดยมีเกาะใหญ่ที่สำคัญอยู่ 4 เกาะ ได้แก่ เกาะฮกไกโด เกาะฮอนชู

เกาะช็อกโก และเกาะคิวชู ด้วยสภาพภูมิประเทศที่เป็นเกาะแก่งน้อยใหญ่นี้จึงอยากที่จะสรุปและหาหลักฐานที่ชี้ชัดลงไปว่าชาวญี่ปุ่นมีเชื้อชาติใดกันแน่ ทำได้แต่เพียงข้อสันนิษฐานที่เชื่อกันว่าชาวญี่ปุ่นน่าจะเป็นหนึ่งในชาติที่มีชนชั้นดั้งเดิมผสมผสานกันหลายกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งทั้งหมดอพยพโยกย้ายถิ่นฐานมาตั้งรกรากในหมู่เกาะบริเวณนี้อย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตามการอพยพโยกย้ายมาตั้งถิ่นฐานในบริเวณนี้จึงนำความหลากหลายและในช่วงราว ๆ ศตวรรษที่ 4 คนญี่ปุ่นจึงเริ่มถือกำเนิดขึ้นซึ่งเป็นการรวบรวมรัฐ หรือแว่นแคว้นต่าง ๆ เข้าไว้ด้วยกันโดยตระกูลยามาโตะ (วีระชัย, 2554) และสามารถสถาปนากลุ่มตระกูลตัวเองขึ้นมา กล่าวกันว่าอำนาจของตระกูลยามาโตะ สามารถครอบงำภาคกลางและภาคตะวันตก อีกทั้งยังสามารถแผ่ไปถึงภูมิภาคเกาหลีด้วย มีการพัฒนาทางด้านการเกษตรกรรมขนาดใหญ่ ความรู้และวิทยาการต่าง ๆ จากจีนได้หลั่งไหลเข้ามาเป็นจำนวนมาก

ในขณะเดียวกัน เชื่อกันว่าในปีค.ศ. 538 ศาสนาพุทธได้เข้ามาในญี่ปุ่นเป็นครั้งแรกจากประเทศอินเดียผ่านทางจีนและเกาหลี ในช่วงเวลานั้นความเชื่อและหลักการทางศาสนาของศาสนาพุทธเริ่มเข้ามาแทรกซึมในวิถีชีวิตของชาวญี่ปุ่นมากขึ้นแม้ว่าชาวญี่ปุ่นจะมีความเชื่อเป็นของตนเองมาก่อนหน้านั้นอยู่แล้วไม่ว่าจะเป็นความเชื่อทางด้านเทพเจ้าหลายองค์ แต่อย่างไรก็ตามลักษณะประการหนึ่งที่สำคัญของชาวญี่ปุ่นคือชาวญี่ปุ่นสามารถยอมรับสิ่งใหม่ ๆ ที่เข้ามาสู่สังคมและตนเองได้โดยการพิจารณาและในเวลาต่อมาก็สามารถดัดแปลงและปรับปรุงสิ่งแปลกปลอมจากที่อื่นนั้นให้เป็นประโยชน์กับตนเองมากที่สุด ดังนั้นการเข้ามาของพุทธศาสนาในครั้งนี้จึงไม่ได้มีผลอะไรในแง่ลบต่อสังคมญี่ปุ่นและความเชื่อศรัทธาดั้งเดิม ในเวลาต่อมาชาวญี่ปุ่นกลับสามารถเลือกข้อดีของพุทธศาสนาไปผสมผสานกับข้อดีที่ตัวเองมีอยู่ก่อนหน้านั้นทำให้เป็นแนวทางหรือหลักการในบางอย่างได้อย่างน่าสนใจ โดยเฉพาะการเกิดหลักการ “บุชิโด” ในเวลาต่อมา หลักบุชิโดที่เป็นพื้นฐานของชนชั้นซามูไรของญี่ปุ่นที่ประกอบไปด้วยหลักความยุติธรรมความจริงใจ ความซื่อสัตย์สุจริตและการควบคุมตนเอง โดยเฉพาะหลักความยุติธรรมถือเป็นหลักสำคัญของแนวคิดชนชั้นซามูไร อย่างไรก็ตามเมื่อการปฏิรูปสมัยเมจิเกิดขึ้นในช่วงปลายศตวรรษที่ 19 ชนชั้นซามูไรก็ล่มสลายไปและกองทัพประจำชาติแบบตะวันตกก็เกิดขึ้นแทน ทหารในกองทัพสมัยใหม่ขององค์จักรพรรดิแห่งประเทศไทยญี่ปุ่นล้วนแล้วแต่เป็นทหารที่ถูกเกณฑ์เข้ามาทั้งสิ้น

การที่ลักษณะภูมิประเทศของญี่ปุ่นเป็นเกาะจึงเป็นเรื่องค่อนข้างยากที่จะทำให้เกิดการล่าอาณานิคมจากประเทศอื่นได้ยกเว้นเสียแต่การมีข้อพิพาททางทะเลกับจีนหรือเกาหลีได้บ้าง

แต่ก็ไม่ถึงขั้นที่จะต้องยึดเป็นอาณานิคม ด้วยเหตุนี้เองการเมืองภายในของญี่ปุ่น จึงเป็นเรื่องที่เข้มข้นเนื่องจากเกิดกลุ่มตระกูลต่าง ๆ ขึ้นและสู้รบกันเองและในท้ายที่สุดก็ได้ก่อให้เกิดการสร้างชาติขึ้นในเวลาต่อมา ญี่ปุ่นตกอยู่ในสภาวะของความแตกแยก การเข่นฆ่าของกลุ่มตระกูลต่าง ๆ การรบพุ่งกันของไคเมียวหรือขุนนางกลุ่มแคว้นต่าง ๆ อยู่นับศตวรรษ แต่แล้วในที่สุดก็ได้เกิดบุคคลที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ของญี่ปุ่นขึ้นมาคือ โอตะ โนบุ나가ะ โตโยโตมิ ฮิเดโยชิ และโตกุกาวะ อิเอยาซุ การเปลี่ยนถ่ายอำนาจของทั้งสามฝ่ายได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญขึ้นในทางการเมืองและการปกครองของญี่ปุ่น รวมไปถึงการทำให้ญี่ปุ่นกลับมาเป็นหนึ่งเดียวสามารถรวมชาติได้

หลังจากที่มีการสู้รบในประเทศจนสิ้นสุดสงครามใหญ่ลงและนั่นจึงทำให้ประเทศญี่ปุ่นสามารถเป็นหนึ่งเดียวได้ตระกูลโตกุกาวะ ได้ปิดประเทศและดำเนินการปกครองมาอย่างยาวนาน นอกจากนั้นการเข้ามาของชาติตะวันตกที่มากขึ้นและการเปลี่ยนศาสนาของคนญี่ปุ่นที่หันเข้าไปนับถือศาสนาคริสต์มากขึ้น ดังนั้นเพื่อการที่จะไม่ให้เกิดความวุ่นวายและป้องกันไม่ให้ศาสนาและฝรั่งตะวันตกเข้ามาแทรกแซงระบบการปกครองและการเมืองของญี่ปุ่นได้ โตกุกาวะ อิเดทาดะ ลูกชายของ อิเอยาซุ ก็ได้สั่งเนรเทศทั้งชาวตะวันตกและชาวญี่ปุ่นที่นับถือศาสนาคริสต์ให้ออกจากญี่ปุ่น ยิ่งไปกว่านั้นยังมีการออกกฎหมายห้ามนักต่างชาติ โดยมีเป้าหมายที่จะตัดการติดต่อระหว่างญี่ปุ่นกับโลกภายนอก ส่วนชาวญี่ปุ่นเองก็ถูกห้ามไม่ให้ออกเดินทางออกนอกประเทศ มีเพียงพ่อค้าชาวเนเธอร์แลนด์กลุ่มเล็ก ๆ เท่านั้นที่ทำมาค้าขายแต่ก็ถูกจำกัดบริเวณที่เกาะเดะจิมะ ที่อ่าวนางาซากิ ซึ่งอนุญาตให้เรือเข้าออกได้เพียงปีละ 1-2 ลำเท่านั้น ตลอดจนชาวจีนและทูตจากเกาหลีที่เดินทางมาเป็นครั้งคราว

การปิดประเทศดำเนินการมาเป็นระยะเวลายาวนาน หากแต่ในท้ายที่สุด ในปี ค.ศ. 1853 พลเรือจัตวา แมทธิว ซี เพอร์ซี แห่งสหรัฐอเมริกา นำกองเรือเข้ามาในอ่าวโตเกียว (สมัยนั้นเรียกโตเกียวว่าเอโดะ) Curtis Andressen and Milton Osborne (2003) และในปีต่อมาสามารถทำให้ญี่ปุ่นลงนามในสนธิสัญญาสัมพันธไมตรีกับประเทศสหรัฐอเมริกา ต่อมาในปีเดียวกันนั่นเอง ญี่ปุ่นก็ได้ลงนามในทำนองเดียวกันกับประเทศรัสเซีย อังกฤษ และเนเธอร์แลนด์ ดังนั้น จึงเป็นการปิดฉากการปิดประเทศในสมัยโชกุนโตกุกาวะและเปิดฉากการเปิดประเทศอีกครั้งและนั่นหมายถึงการเปลี่ยนแปลงการปกครองภายในประเทศญี่ปุ่นครั้งใหญ่อีกครั้ง ผลกระทบจากการลงนามและการเปลี่ยนสัญญาเป็นสนธิสัญญาทางการค้า ส่งผลให้เกิดกระแสทางสังคมและการเมืองซึ่งนำไปสู่การล่มสลายลงของระบอบศักดินาโชกุนโตกุกาวะ

ในปี ค.ศ. 1867 และได้ถวายอำนาจการอธิปไตยการปกครองทั้งหมดคืนแก่จักรพรรดิญี่ปุ่นซึ่งต่อมาเรียกว่าการปฏิรูปเมจิ (Meji Revolution) ในปีต่อมาและส่งผลให้ญี่ปุ่น เริ่มการเปลี่ยนแปลงการพัฒนาประเทศกลายเป็น “ญี่ปุ่นใหม่” ยุคที่ถือได้ว่าเป็นการพัฒนาอุตสาหกรรมและการพัฒนาสถาบันทางการเมืองและรูปแบบสังคมสมัยใหม่

3. การปฏิรูปประเทศญี่ปุ่น

หลังจากที่ระบอบการปกครองแบบโชกุนล่มสลายลง อำนาจจักรพรรดิได้กลับมาอีกครั้ง ในสมัยจักรพรรดิเมจิ ซึ่งสามารถกล่าวได้ว่า เป็นช่วงเวลาที่ทำให้ประเทศญี่ปุ่นก้าวเข้าสู่ความเป็น “สมัยใหม่” (Huffman, 2010) โดยแท้ที่จริงแล้วรากฐานบางประการที่นำญี่ปุ่นไปสู่ความสำเร็จได้ถูกวางไว้ก่อนสมัยเมจิ นักวิชาการชาวญี่ปุ่นได้ศึกษาเรื่องราวของชาติตะวันตกมาหลายชั่วอายุคน โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิชาการทหาร ในปีค.ศ. 1855 คณะที่ปรึกษาของโชกุน โทกูงาวะ ได้ทำการจัดตั้งสำนักงานสำหรับการแปลหนังสือต่างประเทศขึ้นและในทศวรรษที่ 1860 ได้มีการส่งนักศึกษาไปศึกษาต่อยังต่างประเทศอย่างสม่ำเสมอ ก่อให้เกิดความสนใจในสาขาอื่น ๆ ได้แก่ ภูมิศาสตร์ การเมือง เศรษฐศาสตร์ และอื่น ๆ อีกมาก ดังนั้น ในปี ค.ศ. 1868 ประเทศญี่ปุ่นจึงมีบุคลากรที่ได้รับการฝึกฝนจากชาวตะวันตก จากงานของเซียน อิระวิทย์ (2508) ชี้ให้เห็นถึงกฎสำคัญการปกครองช่วงนี้ คือ รัฐบาลชั่วคราวในนามของจักรพรรดิเมจิ ได้ประกาศใช้กฎบัตร 5 มาตรา เป็นแนวนโยบายการปกครองสืบไป กฎบัตร 5 มาตรานั้นมีข้อความที่เน้นไปยัง เสรีภาพการวิพากษ์วิจารณ์ เน้นสวัสดิภาพของประชาชนอย่างทั่วถึงและเป็นที่พอใจของทุกฝ่าย ปรับเปลี่ยนระบบกฎหมายและประเพณีให้ทันสมัย และเน้นส่วนการศึกษาแก่ประชากรทั่วประเทศ

ระบอบการปกครองใหม่นี้ถือได้ว่าเป็นยุคใหม่ของการปกครองของญี่ปุ่น คือ การปกครองแบบรัฐสภาและมีรัฐธรรมนูญขึ้นในปี ค.ศ. 1889 โดยมีการเปิดรัฐสภาขึ้นในปีค.ศ. 1890 ส่งผลให้ญี่ปุ่นเข้าสู่ระบอบการปกครองแบบรัฐสภาอย่างสมบูรณ์ ถึงกระนั้นความเป็นสมัยใหม่ก็มิได้จำกัดอยู่กับการเมืองและทหารเท่านั้น ความเป็นสมัยใหม่ยังขยายตัวรวมถึงเรื่องกฎหมาย การศึกษา เศรษฐกิจและอื่น ๆ ในที่สุดได้ส่งผลกระทบต่อกือบทุกส่วนของสังคมญี่ปุ่น การเปลี่ยนแปลงบางอย่างเกิดขึ้นจากความปรารถนาที่จะให้ได้รับการยอมรับในสายตาของชาวตะวันตก ซึ่งสิ่งนี้อาจจะเป็นการก้าวไปบนถนนสู่ความเสมอภาคกันอย่างสมบูรณ์ ดังเช่น คณะทูตที่มี อิวะกูระ เป็นหัวหน้าได้เรียนรู้เป็นอย่างดี ในปีค.ศ. 1872-1873 ทั้งอเมริกา

และมหาอำนาจในยุโรป ต่างไม่พิจารณาทบทวนบทบัญญัติทางกฎหมายในสนธิสัญญาที่มีอยู่ คือ บทบัญญัติที่ให้ชาวต่างประเทศที่อาศัยในญี่ปุ่นอยู่ในอำนาจศาลกงสุลของชาติตน จนกระทั่ง มหาอำนาจเหล่านั้นจะเชื่อได้ว่าตุลาการของประเทศญี่ปุ่นมีมาตรฐานเท่ากับของประเทศทาง ชาติตะวันตกและการยอมรับข้อเท็จจริงดังกล่าวนี้ ได้นำไปสู่การปฏิรูปทางกฎหมายอย่าง ต่อเนื่อง และส่วนใหญ่ดำเนินการด้วยการชักนำของชาวต่างประเทศเป็นระยะเวลา 25 ปี

รวมถึงงานของบิสลีย์ ดับเบิลยู จี (2543) ได้อธิบายถึงแผนงานของรัฐบาลที่ประกาศใน ปีค.ศ. 1872 ในด้านการศึกษา โดยญี่ปุ่นได้กำหนดเขตการศึกษาออกเป็นแปดเขต โดยแต่ละเขต จะมีมหาวิทยาลัยจำนวนหนึ่งแห่งและโรงเรียนมัธยมศึกษาจำนวน 32 โรงเรียน แขวงมัธยมศึกษา แต่ละแขวงจะมีโรงเรียนประถมศึกษาจำนวน 210 โรงเรียนสำหรับประชากร 600 คน ซึ่งให้เด็ก ทุกคนที่มีอายุหกปีเข้ามารับการศึกษาภาคบังคับเป็นเวลา 16 เดือน จนกระทั่งในปีค.ศ. 1880 มี โรงเรียนประถมศึกษา 28,000 โรงเรียนและมีนักเรียนกว่า 2 ล้านคน (ประมาณร้อยละ 40 ของเด็ก ที่อยู่ในวัยเรียน) และได้ขยายช่วงเวลาของการศึกษาภาคบังคับออกไปเป็นสามปี ในปีค.ศ. 1886 มีผู้เข้าเรียนร้อยละ 46 และได้ขยายช่วงเวลาของการศึกษาภาคบังคับออกไปอีกหนึ่งปีจะเห็นได้ ว่ารัฐบาลญี่ปุ่นมุ่งเน้นให้การศึกษาแก่ประชาชน มีการจัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูประถม โรงเรียน สำหรับสตรีโดยเฉพาะ ทั้งนี้เพื่อต้องการให้ประชากรของญี่ปุ่นได้รับการศึกษาที่ กว้างขวาง และกระจายไปทั่วประเทศ ซึ่งจุดมุ่งหมายที่สำคัญของการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจที่เน้นไปยัง ภาคอุตสาหกรรมเป็นหลัก เนื่องจากภาคอุตสาหกรรมการผลิตนั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องใช้องค์ ความรู้และเทคนิค วิทยาการอย่างมากโดยเฉพาะทางด้านเทคโนโลยี

เมื่อการยกเลิกระบบศักดินา (Feudalism) ได้ให้เสรีภาพในการประกอบอาชีพ แก่ครอบครัวเกษตรกรหลายล้านครอบครัว ทำให้เกิดการเคลื่อนย้ายแรงงาน รวมทั้งเกิดความรู้สึก แบ่งแยกทางด้านท้องถิ่น การเคลื่อนย้ายแรงงาน ได้ช่วยให้กระบวนการสร้างตลาดแห่งชาติมี ความสมบูรณ์ขึ้น หลังจากนั้น ด้วยการรับประกันความมั่นคงปลอดภัยของทรัพย์สินและบุคคล นักการเมืองได้สร้างบรรยากาศที่ส่งผลต่อความเจริญทางเศรษฐกิจทุกรูปแบบ โครงข่ายการ สื่อสารคมนาคมใหม่ที่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจและทางการบริหารเช่นเดียวกัน

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการพัฒนาอุตสาหกรรมเป็นจุดหมายข้อแรกของหัวหน้าผู้ก่อการ ปฏิวัติ รัฐบาลจำเป็นต้องลงมือพัฒนาอุตสาหกรรมหนัก และการคมนาคม การสื่อสาร ในขณะเดียวกันก็ส่งเสริมเอกชนให้ขยายกิจกรรมการลงทุนไปในภาคอุตสาหกรรมอุปโภค บริโภค มีอุตสาหกรรมสรรพวุธ โรงงานถลุงเหล็ก โรงงานเหมืองแร่และอุตสาหกรรมอื่น ๆ

สิ่งทอที่ได้แบบอย่างมาจากฝรั่งเศสและอิตาลี ซึ่งทรัพยากรที่สามารถทำให้รัฐบาลเมจิสามารถลงทุนในภาคอุตสาหกรรมหนักได้ก็เพราะการดึงเอากิจกรรมจากโซ่ทุนแวนแคว้นต่าง ๆ โอนมาเป็นของรัฐทั้งหมด ซึ่งในบางกิจกรรมรัฐบาลได้ดำเนินการกักยืมเงินจาก อังกฤษ และเยอรมัน โดยเฉพาะกิจการด้านคมนาคมรัฐบาลเอาใจใส่เป็นพิเศษ ไม่ว่าจะเป็นการรถไฟ การไปรษณีย์ และการคมนาคมทางโทรเลข

ในขณะเดียวกันรัฐบาลก็ได้จัดตั้งโรงงานอุตสาหกรรมตัวอย่างเพื่อส่งเสริมให้นายทุนปฏิบัติตาม รัฐบาลส่งเสริมโดยการช่วยเหลือในด้านเทคนิค เงินอุดหนุน ในขณะเดียวกันรัฐบาลก็ได้จัดตั้งโรงเรียนวิชาชีพขึ้นและส่งนักเรียนไปฝึกงานในต่างประเทศ มูลค่าการลงทุนในกิจกรรมต่าง ๆ เหล่านี้เป็นเงินจำนวนมาก โดยเฉลี่ยแล้วสูงกว่าร้อยละ 5 ของรายได้ปรกติ ในเวลาต่อมาเมื่อระบบตลาดของญี่ปุ่นมีการพัฒนาขึ้นอย่างมาก อุตสาหกรรมเหล่านี้เองได้นำรายได้เข้าประเทศอย่างมาก ส่งผลให้บทบาทหน้าที่ของรัฐเริ่มลดลงและในระยะต่อมาการขยายรัฐวิสาหกิจของรัฐบาลเป็นเครื่องหมายแห่งการเริ่มต้นของช่วงเวลาใหม่ของนโยบายทางเศรษฐกิจ อันเป็นช่วงเวลาที่เงินอุดหนุนและสัญญาที่ให้แก่บริษัทเอกชนได้เข้ามาแทนการเป็นเจ้าของและการดำเนินกิจการของรัฐบาล

ช่วงเวลา 20 ปีของการปฏิรูปทางสังคม การเมืองและเศรษฐกิจซึ่งเป็นผลที่เกิดจากการฟื้นฟูเมจิขึ้น ทำให้ทัศนคติของชาวญี่ปุ่นที่มีต่อโลกภายนอกได้เปลี่ยนแปลงไปทีละน้อย ๆ ประการหนึ่งก็คือ ความรู้เรื่องลักษณะนิสัยและสถาบันของชาวตะวันตกที่มีกว้างขวางขึ้นกว่าเดิม และได้นำค่านิยมใหม่มาสู่ชาวญี่ปุ่นอันเกี่ยวกับเรื่องความเป็นปัจเจกบุคคล อีกประการหนึ่งคือความขัดใจอันเกิดจากความรู้สึกต่ำต้อยในการติดต่อสัมพันธ์กับชาวตะวันตก ความอ่อนแอทางการทูตซึ่งควบคู่กับวัฒนธรรมที่หยิบบ่มมา นอกจากจะก่อให้เกิดความรุนแรงในการวางนโยบายที่มุ่งเน้นจะเพิ่มความเข้มแข็งให้แก่ชาติแล้ว ยังเกี่ยวโยงกับจุดมุ่งหมายพิเศษในกิจการต่างประเทศด้วย ผลก็คือเกิดกระแสของลัทธิชาตินิยมรุนแรงและทศวรรษแห่งการสร้างกำลังทหารขึ้นในช่วงปีค.ศ. 1890-1905 ประเทศญี่ปุ่นก็ได้มีสถานภาพเท่าเทียมกับชาติอื่นดังที่ชาวญี่ปุ่นใฝ่หามานานและได้เริ่มวางรากฐานเพื่อความเป็นจักรวรรดิ

จากระบบอุตสาหกรรมที่ขยายตัวอย่างรวดเร็วและสามารถช่วยเหลือกองกำลังทหารได้ การทหารที่ขยายใหญ่ขึ้นจากอุดมการณ์ชาตินิยมและเทคโนโลยีแบบตะวันตกตลอดจนอุดมการณ์ชาตินิยมในสมัยเมจิเรื่อยมาผสมผสานกันส่งผลให้ญี่ปุ่นได้เป็นประเทศมหาอำนาจโลก ซึ่งในตอนแรกญี่ปุ่นอยู่ฝ่ายไตรภาคีในสงครามโลกครั้งที่ 1 และเป็นผู้ได้รับชัยชนะในสงคราม

สามารถขยายอำนาจและอาณาเขตต่อไปอีก ญี่ปุ่นดำเนินนโยบายขยายดินแดนต่อไปโดยการครอบครองแมนจูเรียโดยใช้กองกำลังทหารที่ได้พัฒนาขึ้นมาบุกเข้ายึดครองประเทศจีนและทำสงครามกับรัสเซียซึ่งถูกนานาชาติประณามในการครอบครองดินแดนนี้ จึงส่งผลให้ญี่ปุ่นลาออกจากสันนิบาตชาติและในเวลาต่อมาก็ได้เข้าร่วมกับฝ่ายอักษะและเข้าสู่สงครามโลกครั้งที่ 2 อย่างเต็มตัวซึ่งได้ร่วมมือกับเยอรมันและอิตาลี แต่ในท้ายที่สุดญี่ปุ่นก็จำต้องพ่ายแพ้ต่อฝ่ายสัมพันธมิตร โดยมีอเมริกาเป็นประเทศหลักในการต่อสู้กับญี่ปุ่นในพากแปซิฟิกนี้

4. ญี่ปุ่นในปัจจุบัน

หลังทศวรรษ 1990 เป็นต้นมาสภาพสังคมผู้สูงอายุและเศรษฐกิจตกต่ำทำให้เงื่อนไขเหล่านี้พังทลายลงเมื่อเกิดวิกฤติการณ์น้ำมันทำให้การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจสิ้นสุดลง อัตราเฉลี่ยการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจปี ค.ศ. 1974-1991 ลดลงเหลือ 4% ขณะที่อัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเฉลี่ยในปีค.ศ. 1960-1973 อยู่ที่ 10% แม้วิกฤติการณ์น้ำมันในปี ค.ศ. 1973 และ ค.ศ. 1979 ส่งผลให้เศรษฐกิจของสหรัฐอเมริกาและยุโรปตะวันตกชะลอตัวอย่างมาก แต่เศรษฐกิจของญี่ปุ่นก็ยังเจริญเติบโตโดยมี อัตราการว่างงานที่ต่ำช่วงที่เรียกกันว่า “Japan As Number One” ในยุคนี้นี้ แม้ว่าญี่ปุ่นจะเผชิญปัญหาเศรษฐกิจและโครงสร้างทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปแต่ญี่ปุ่นก็สามารถรักษาตำแหน่งประเทศที่มีเศรษฐกิจใหญ่สุดอันดับ 2 ของโลกไว้ได้ (Wimolraya naka, 2559) ตามรายงานบัญชีแห่งชาติ (National account) ซึ่งได้จัดพิมพ์โดยองค์การเพื่อความร่วมมือและพัฒนาเศรษฐกิจ (OECD) (สมาคมนานาชาติเพื่อข่าวสารการศึกษา, 2541, น. 42)

อย่างไรก็ตามญี่ปุ่นไม่ได้มีแต่เศรษฐกิจที่เจริญเติบโตเพียงอย่างเดียว เมื่อเข้าสู่ทศวรรษ 1990 ญี่ปุ่นเองก็ประสบปัญหา เงื่อนไขการเติบโตในเบื้องต้นของระบบนี้หายไป ระบบจึงตกอยู่ในสภาพที่ไม่สามารถทำงานได้อย่างเต็มที่ ไม่ว่าจะเป็น การที่เป็นสังคมผู้สูงอายุ ภาวะเศรษฐกิจที่ไม่เอื้อต่อการจ้างงานตลอดชีวิต (เอจิ โอะกুমะ, 2554. น. 9-11)

ต่อมาในทศวรรษ 2000 – 2010 เป็นช่วงที่สังคมญี่ปุ่นมีการเปลี่ยนแปลงหลายประการที่สำคัญ คือ รัฐบาลญี่ปุ่นหันมาสนใจเรื่องนโยบายส่งออกทางวัฒนธรรมเพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจ ในช่วงนี้ญี่ปุ่นยังคงเผชิญกับภาวะเศรษฐกิจซบเซา อัตราการว่างงานและอัตราการล้มละลายของธุรกิจสูงขึ้นกว่าร้อยละ 50 รัฐบาลดำเนินนโยบายต่าง ๆ เพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจ เช่น การลงทุนในโครงการสาธารณะแต่ยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจในช่วงนี้ได้ และญี่ปุ่นต้องพบกับปัญหา

เศรษฐกิจโลกอีกครั้ง คือ วิกฤติการณ์การเงินของโลกในปี ค.ศ. 2008 (สมาคมนานาชาติเพื่อข่าวสารการศึกษา, 2541, น. 42) ดังนั้นรัฐบาลญี่ปุ่นจึงหันมาให้ความสำคัญอย่างจริงจังกับการสร้างวัฒนธรรมญี่ปุ่นตลอดจนการท่องเที่ยวให้เป็นสินค้าทางเศรษฐกิจเพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจภายในประเทศ จึงส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของชาวญี่ปุ่น โดยเฉพาะในสังคมเมืองที่มีการแข่งขันกันสูง นับตั้งแต่การสอบแข่งขันเข้าในโรงเรียนและมหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียง และการได้รับเข้าทำงานกับบริษัทชั้นนำของประเทศและของโลก จึงส่งผลให้เกิดปัญหาทางสังคมที่รุนแรงตามมา เช่น ปัญหาความรุนแรงในสถานศึกษา มีเยาวชนทำผิดมากขึ้นจนกลายเป็นปัญหาที่สังคม (ศิริพร ดาบเพชร, 2560, น. 257-258) เช่นเดียวกันกับสวิตเซอร์แลนด์ (2525) ซึ่งให้เห็นถึงปัญหาของสังคมในญี่ปุ่นที่มีการแข่งขันด้านการเรียน การทำงาน และผู้สูงอายุ รวมไปถึงการว่างงานอีกด้วย

ในขณะเดียวกันเมื่อย้อนกลับไปในเหตุการณ์แผ่นดินไหวที่เมืองโกเบ ในวันที่ 17 มกราคม ค.ศ. 1995 และเหตุการณ์ซินามิ ในวันที่ 11 มีนาคม ค.ศ. 2011 ก่อให้เกิดผลกระทบอย่างมากต่อประเทศญี่ปุ่นรวมถึงการระเบิดของโรงไฟฟ้าพลังงานนิวเคลียร์ที่ไม่เพียงแต่ประเทศญี่ปุ่นเท่านั้นแต่ยังส่งผลกระทบไปทั่วโลกซึ่งจากเหตุการณ์ครั้งนี้นำไปสู่ความหวาดวิตกในทางเศรษฐกิจหากแต่สิ่งที่เรียกว่า “จิตสำนึกสาธารณะ” หรือ “ส่วนรวม” กับ “ส่วนตัว” นั้นเองตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาในประวัติศาสตร์นับตั้งแต่องค์จักรพรรดิ สู่ชาмуไร นักธุรกิจหรือแม้แต่ประชาชนทั่วไป จะเห็นได้ว่าพัฒนาการของญี่ปุ่นไม่ว่าจะเป็นทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองของญี่ปุ่นต่างถูกทดสอบและเรียนรู้ทั้งจากปัจจัยภายนอกและภายใน สภาวะการเปลี่ยนแปลงของโลกส่งผลให้ญี่ปุ่นต้องเปลี่ยนแปลงเพื่อให้ทันโลกและนั่นก็เป็นທີ່ประจักษ์แล้วว่าญี่ปุ่นสามารถขึ้นมาเป็นหนึ่งในประเทศมหาอำนาจของโลก สังคมญี่ปุ่นมีการเปลี่ยนแปลงและปรับตัวให้หมุนเท่าทันโลกตะวันตก การศึกษาแบบใหม่ และการพัฒนาเศรษฐกิจที่เดินตามชาติมหาอำนาจตะวันตก และได้ปรับปรุงให้เข้ากับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมญี่ปุ่นเองและกลายมาเป็นอัตลักษณ์ของชาติญี่ปุ่นในปัจจุบัน นอกจากนั้นสภาวะภูมิประเทศและอากาศก็เป็นปัจจัยที่ทำให้คนญี่ปุ่นอดทนและสามารถอยู่ร่วมกับสภาวะทางธรรมชาติได้

เมื่อภาพของชาวญี่ปุ่นต่อสายตาชาวโลกที่เกิดขึ้นหลังจากเหตุการณ์แผ่นดินไหวที่โกเบ และซินามิที่ชายฝั่งด้านตะวันออก คือภาพของชาวญี่ปุ่นที่คนหนุ่มสาว แม่บ้าน พ่อค้า แม่แต่เด็กยืนเข้าคิวอย่างสงบและรอคอยอย่างใจเย็น เพื่อรอรับส่วนแบ่งในการช่วยเหลือและต่อแถวซื้ออาหารจากร้านค้าที่เปิดขายเพียงไม่กี่แห่ง ภาพที่ฉายไปยังทั่วโลกจึงเป็นที่ประจักษ์และเด่นชัดสุดที่ทำให้ทั่วโลกยอมรับถึงความมีระเบียบวินัย ความเป็นหนึ่งเดียวและจิตสาธารณะที่ทำให้ญี่ปุ่น

สามารถฝ่าฟันปัญหาที่เกิดขึ้นนับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน การปลูกฝังและหล่อหลอมจากระเบียบที่สร้างร่วมกันเพื่อให้ประเทศชาติพัฒนาจากยุคสมัยที่ล้าหลังจนญี่ปุ่นในวันนี้เป็นหนึ่งในประเทศที่พัฒนาแล้วและนั่นจึงเป็นสิ่งที่ประเทศอื่น ๆ สามารถถอดบทเรียนและเป็นต้นแบบในการพัฒนาประเทศ

5. สรุป

จากกรอบการมองประวัติศาสตร์ระยะยาวที่ผ่านมาได้ฉายภาพพัฒนาการของญี่ปุ่นได้ชัดเจน ปัจจัยทั้งภายนอกและภายในส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านการเมืองการปกครอง สังคมและวัฒนธรรมอย่างชัดเจน โดยเฉพาะทางด้านเศรษฐกิจที่ก้าวกระโดดเป็นอย่างมาก จากในอดีตญี่ปุ่นเป็นประเทศเกษตรกรรมที่มีวิถีชีวิตที่ผูกติดกับการเกษตรจนกระทั่งเปลี่ยนมาเป็นวิถีชีวิตอุตสาหกรรม การผลิตเทคโนโลยีขั้นสูง และความต้องการเป็นที่ยอมรับของต่างชาติ โดยเฉพาะชาวตะวันตกจึงเป็นแรงผลักดันที่ทรงพลังที่ทำให้คนญี่ปุ่นพยายามที่จะได้รับการยอมรับจากชาวตะวันตกในทุก ๆ ด้าน เพื่อให้ญี่ปุ่นเองมีสถานะและบทบาทในสายตาชาวโลกที่ทัดเทียมเท่าอารยธรรมตะวันตกในทุก ๆ มิติ จึงทำให้ญี่ปุ่นพัฒนาระดับตัวเองเข้าสู่การปฏิรูปที่เข้มข้นเพื่อยกระดับประเทศไปสู่ “ความทันสมัย” ในทุก ๆ ด้าน และก่อให้เกิดความทะเยอทะยานและนำไปสู่สงครามโลก

อย่างไรก็ตามความพ่ายแพ้ของสงครามนำมาสู่การปฏิรูปประเทศแบบใหม่ โดยที่ญี่ปุ่นหันมาพัฒนาประเทศโดยเน้นทางด้านเศรษฐกิจเป็นหลัก การฟื้นฟูประเทศหลังจากที่บอบช้ำทางสงครามอย่างไม่มีขึ้นดีทำให้ญี่ปุ่นกลับมาฟื้นฟูและพัฒนาประเทศอย่างรวดเร็ว สามเสาหลัก (Iron triangle) ได้แก่ ความร่วมมือระหว่าง ข้าราชการ (รวมไปถึงรัฐบาล) นักธุรกิจเอกชนและนักการเมือง สามเสาหลักนี้ทำหน้าที่กำหนดนโยบายการพัฒนาในทุกด้านโดยเฉพาะทางด้านเศรษฐกิจที่เป็นหัวใจสำคัญ รวมไปถึงการได้รับการสนับสนุนจากประเทศสหรัฐอเมริกาที่ช่วยเหลือในการผลิตสินค้าแบบอุตสาหกรรมและตลาดที่ใหญ่อีกด้วย

นอกจากนี้การปฏิรูปทางการศึกษาและการออกแบบรัฐธรรมนูญที่มีความเป็นตะวันตกทำให้สังคมและวัฒนธรรมญี่ปุ่นเปลี่ยนไปตามแบบตะวันตก การศึกษาที่เข้มข้นและเน้นการยกระดับคุณภาพชีวิตของคนญี่ปุ่นให้ทัดเทียมประเทศตะวันตกในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น ศิลปะ ดนตรี กีฬา การศึกษาทางวิทยาศาสตร์ ตลอดจน กฎหมายที่ถูกออกแบบใหม่ให้เป็นที่ยอมรับของชาติตะวันตกจึงทำให้สังคมและวัฒนธรรมญี่ปุ่นมีความคล้ายคลึงกับประเทศตะวันตกหรือ

ประเทศที่เจริญแล้วและนำไปสู่สังคมแบบปัจเจกชนมากขึ้น และเคารพความเป็นมนุษย์ในทางสังคมที่มีชนชั้นกลางมากกว่า คนจนและคนรวย ผนวกกับความเชื่อ ศาสนา และประวัติศาสตร์ที่ผ่านเรื่องราวความเจ็บปวดมาด้วยกัน ดังนั้น “ความเป็นญี่ปุ่น” จึงก่อให้เกิดจิตสำนึกทางสังคมอย่างสูง “จิตสาธารณะ” หรือ การคำนึงถึง “ผู้อื่น” มากกว่าคำนึงถึงตนเอง

การหล่อหลอมและปลูกฝังจากการศึกษาของภาครัฐและเรื่องราวในประวัติศาสตร์จึงทำให้สังคมและวัฒนธรรมญี่ปุ่นเกิดการเคารพ “พื้นที่สาธารณะ” มากกว่าสังคมประเทศในเอเชีย และนั่นจึงไม่น่าแปลกใจที่เหตุการณ์ที่สำคัญอย่างเช่น แผ่นดินไหวที่โกเบ และการเกิด ซินามิ ที่บริเวณฟูกูชิมะ แต่คนญี่ปุ่นยังคงมีระเบียบ ภาพการต่อแถวเข้าคิวซื้อของ การบริหารจัดการภาครัฐที่เป็นระบบสิ่งเหล่านี้สะท้อน ความสำนึกขั้นสูงของ “สาธารณะ” ที่ทุกคนเห็นคุณค่า ความสำคัญมากกว่าส่วนตน และนั่นจึงทำให้เป็นบ่อเกิดทางวัฒนธรรมที่ทำให้คนญี่ปุ่นสามารถพัฒนาประเทศเป็นประเทศในแนวหน้าของโลก

5. องค์ความรู้ใหม่

การพัฒนาประเทศของญี่ปุ่นให้ขึ้นมาเป็นประเทศมหาอำนาจทางเศรษฐกิจนั้นสาเหตุหลัก ๆ มาจากปัจจัยภายนอก คือ การได้รับการถ่ายทอดเทคโนโลยีและการต่อยอดองค์ความรู้จากชาติตะวันตกที่เข้ามาในสมัยโชกุนโตกุกาว่า และ การเปลี่ยนแปลงการปกครองให้มีความทันสมัยเหมือนตะวันตก รวมไปถึงปัจจัยภายในทั้งสังคมและประเทศที่ต้องการการยอมรับจากตะวันตกด้วยจึงเป็นปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้ญี่ปุ่นผลักดันการพัฒนาประเทศชาติ จากปัจจัยที่ได้กล่าวไปแล้วข้างต้น จึงชี้ให้เห็นว่าการมองการพัฒนาการของประเทศญี่ปุ่นนั้นสามารถใช้กรอบการมองทั้งปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายในของญี่ปุ่นเป็นกรอบในการศึกษาญี่ปุ่น ก่อให้เกิดการศึกษาที่ลุ่มลึก คลอบคลุมมากกว่าประเด็นใดประเด็นหนึ่ง และต้องมองพัฒนาการด้วยกรอบระยะเวลาทางประวัติศาสตร์เพื่อช่วยให้เกิดความรู้ ความเข้าใจที่สามารถฉายภาพญี่ปุ่นในปัจจุบันได้ชัดขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- เขียน ธีระวิทย์. (2508). *วิวัฒนาการการปกครองญี่ปุ่น*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สมาคม
สังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.
- บิสลีย์ ดับเบิลยู จี. (2543). *ประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นสมัยใหม่* (ทองสุก เกตุโรจน์, ผู้แปล). กรุงเทพฯ:
ศูนย์พัฒนาหนังสือกรมวิชาการ.
- วีระชัย โชคมุกดา. (2554). *ประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นฉบับสร้างชาติ*. กรุงเทพฯ: ยิปซี.
- ศิริพร ดาบเพชร. (2560). ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของญี่ปุ่นตั้งแต่หลังสงครามโลก
ครั้งที่ 2 ถึงปัจจุบัน. ใน *การประชุมวิชาการระดับชาติ SMARTS ครั้งที่ 7* (น. 257-258).
นครปฐม: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สมาคมนานาชาติเพื่อข่าวสารการศึกษา. (2541). *ญี่ปุ่นปัจจุบัน*. กรุงเทพฯ: สถานเอกอัครราชทูต
ญี่ปุ่น.
- สุริชัย หวันแก้ว. (2525). *สังคมญี่ปุ่น*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เอจิ โอะกুমะ. (2544). โครงสร้างและอนาคตของสังคมญี่ปุ่นที่เผยตัวออกมาจากภัยพิบัติ
แผ่นดินไหว. *Japan Watch Project*, 4(3), 9-11.
- Andrew, G. (2002). *A Modern History of Japan: from Tokugawa Times to the Present*. Oxford: : Oxford University Press.
- Curtis, A., & Milton, O. (2003) *A Short History of Japan: From Samurai to Sony*.
Allen & Unwin
- James, L.H. (2010). *Japan in World History (The New Oxford World History)*.
Oxford University Press, USA
- Richard, H.P.M. & John, C. (2014). *A History of Japan: Revised Edition*: Tuttle
Publishing.
- Transparency International Corruption Perception Index. (2016). *International
Transparency* . Retrieved from Corruption perception index
2016:[https://www.transparency.org/news/feature/corruption_perceptions_i
ndex_2016](https://www.transparency.org/news/feature/corruption_perceptions_index_2016)

Wimolraya, N. (2016). *wimolraya naka*. Retrieved from เศรษฐกิจของญี่ปุ่น:
<https://sites.google.com/site/wimolrayanaka34/serth-kic-khxng-yipun>

Zachary, L., & James, M. (2017). *The Group of Seven (G7)*. Retrieved from Council
on Foreign Relations: <https://www.cfr.org/backgrounder/group-seven-g7>